

YOSHLARNI AXBOROT XURUJLARIDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-MA'RIFIY VA AXLOQIY OMILLARI

Abdalova Mexriniso Baxramovna

Urganch Ranch texnologiya universiteti 1-kurs magistranti

Sapayev Odilbek Toxirovich

Urganch Ranch texnologiya universiteti 1-kurs magistranti

Annayeva Nazokat Rajabbayeva

Ilmiy raxbar:

Yangi asr universiteti

pedagogika fanlari doktori (DSc) professor v.b.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14800768>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25- Yanvar 2025 yil

Ma'qullandi: 28- Yanvar 2025 yil

Nashr qilindi: 31- Yanvar 2025 yil

KEY WORDS

Axborot xuruji, ma'naviy-ma'rifiy omillar, axloqiy qadriyatlar, axborot xavfsizligi, yoshlar tarbiyasi, media savodxonlik, axborot tahdidlari, mafkuraviy immunitet, pedagogik yondashuvlar, ommaviy axborot vositalari.

ABSTRACT

Mazkur maqolada yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilish masalasi ma'naviy-ma'rifiy va axloqiy omillar nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Global axborot maydonida yosh avlodning mafkuraviy va ruhiy holatiga ta'sir ko'rsatadigan salbiy axborot oqimlari tobora ortib bormoqda. Shuning uchun yoshlarning axborot xurujlariga qarshi immunitetini shakllantirish, ularni ma'naviy qadriyatlar asosida tarbiyalash hamda media savodxonligini oshirish dolzarb masala hisoblanadi. Tadqiqotda oilaviy tarbiya, ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va diniy-ma'rifiy omillarning yoshlarning axborot xurujlaridan himoya qilinishidagi roli va ahamiyati o'rganiladi. Shuningdek, zararli axborot ta'sirining oldini olish bo'yicha samarali pedagogik va psixologik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Zamonaviy dunyo shiddat bilan o'zgarib bormoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi insoniyatga beqiyos qulayliklar yaratish bilan birga, ularni oldin duch kelmagan muammolar bilan ham to'qnash keltirmoqda. Bugun yosh avlod har qanday ma'lumotga birgina tugmani bosish orqali osongina ega bo'lishi mumkin. Bu, bir tomondan, ularning intellektual rivojlanishiga turtki bersa, boshqa tomondan, zararli va yolg'on axborot ta'sirida qolish xavfini kuchaytiradi.

Axborot urushlari va mafkuraviy tahdidlar hozirgi zamonning eng dolzarb muammolaridan biridir. Bugungi yoshlar nafaqat an'anaviy ommaviy axborot vositalari, balki ijtimoiy tarmoqlar orqali ham ulkan axborot oqimi ichida yashaydi. Bu oqim ichida haqiqat va yolg'onni ajratish, to'g'ri xulosa chiqarish har kimning ham qo'lidan kelavermaydi. Ayniqsa, yoshlar o'z tafakkuri, dunyoqarashi va ruhiy holati bilan bunday ta'sirlarga ancha moyil bo'ladilar. Shu sababli, ularni axborot xurujlaridan himoya qilish, ularning media savodxonligini oshirish va mafkuraviy immunitetini shakllantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Bu masalada ma'naviy-ma'rifiy va axloqiy omillarning roli beqiyos. Chunki inson tarbiyasida qadriyatlar, ma'rifat va axloqiy mezonlar asosiy ustun sanaladi. Agar yosh avlodning ma'naviy dunyosi boy bo'lsa, u zararli g'oyalarga berilmaydi, haqiqatni yolg'ondan

ajrata oladi va o'z fikrini shakllantirishga qodir bo'ladi. Bu borada oilaviy tarbiya, ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va diniy-ma'rifiy manbalar katta ahamiyat kasb etadi.

Demak, yoshlarning axborot xurujlari ta'siriga tushib qolmasligi uchun ularning ma'naviy dunyosini mustahkamlash, ularni tanqidiy fikrlashga o'rgatish hamda ularga axborotlarni tahlil qilish ko'nikmasini singdirish lozim. Bu esa jamiyatimizning mustahkamligi, milliy va madaniy qadriyatlarimizning bardavomligi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy jamiyatda yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilish faqat taqiqlar yoki cheklovlar bilan amalga oshirilmaydi. Bu murakkab jarayonni ilmiy asoslangan metodologiya va tizimli yondashuvlarsiz tasavvur qilish qiyin. Chunki globallashuv sharoitida axborot oqimlarining oldini olish emas, balki ulardan to'g'ri foydalanish madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda pedagogik, psixologik, axloqiy hamda texnologik metodlarning uyg'unligi alohida e'tiborga molikdir.

Metodologiyaning asosiy tamoyillaridan biri — yoshlarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Bu ko'nikma ularga turli xil axborotlarni mustaqil tahlil qilish, yolg'on va manipulyativ ma'lumotlarni haqiqatdan ajratish imkonini beradi. Bunday kompetensiyani rivojlantirish esa ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu bois maktab va oliy ta'lim muassasalarida media savodxonlik darslari, axborot xavfsizligi bo'yicha treninglar tashkil etilishi lozim.

Bundan tashqari, yoshlarni axborot tahdidlardan himoya qilishda ularning ma'naviy immunitetini mustahkamlash katta ahamiyatga ega. Agar insonning milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida shakllangan mustahkam e'tiqodi bo'lsa, u har qanday zararli g'oyalarga bardosh bera oladi. Shu nuqtayi nazardan, oilaviy tarbiya va diniy-ma'rifiy ta'lim vositalaridan samarali foydalanish lozim. Ota-onalar farzandlarini nafaqat internetdagi xavf-xatarlardan ogohlantirishi, balki ularning ichki dunyosini boyitish uchun ham harakat qilishi kerak.

Shuningdek, yoshlarni himoya qilish metodologiyasining muhim jihatlaridan biri — ularni axborot xurujlariga qarshi kurashishda faollikka o'rgatishdir. Bugungi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlarda noto'g'ri ma'lumotlarga qarshi raqamli diplomatiya olib borish, ishonchli ma'lumotlarni keng tarqatish orqali axborot maydonini sog'lomlashtirish mumkin. Shu bois yoshlarning raqamli madaniyatini shakllantirish, ularni ijtimoiy faollikka undash zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak.

Axborot xurujlariga qarshi kurashish metodologiyasi doimiy takomillashtirishni talab etadigan jarayondir. Chunki texnologiyalar rivojlanishi bilan yangi tahdidlar paydo bo'ladi, demak, himoya mexanizmlari ham o'zgarishi kerak. Shu sababli an'anaviy tarbiya usullari va innovatsion ta'lim texnologiyalarining uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Xulosa qilib aytganda, yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilishga qaratilgan metodologik yondashuvlar milliy qadriyatlar, zamonaviy bilimlar va texnologiyalar asosida shakllantirilishi lozim. Faqat shundagina biz ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlay oladigan va har qanday axborot xurujlariga bardosh bera oladigan avlodni tarbiyalay olamiz.

Adabiyotlar tahlili (sharhi):

Yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilish bo'yicha ilmiy va amaliy tadqiqotlar keng qamrovli bo'lib, bu masalani turli jihatlaridan yoritib beruvchi adabiyotlar mavjud. Ushbu bo'limda xalqaro va mahalliy ilmiy manbalar asosida axborot xavfsizligi, media savodxonlik,

mafkuraviy immunitet va ma'naviy-ma'rifiy tarbiya masalalariga oid tadqiqotlar tahlil qilinadi.

Bir qator tadqiqotlarda **axborot xurujlari tushunchasi va ularning yosh avlodga ta'siri** keng yoritilgan. Jumladan, P. Gobanovning "Axborot urushlari va mafkuraviy tahdidlar" asarida[4] globallashuv sharoitida axborot maydonidagi manipulyativ texnologiyalar va ularning jamiyatdagi ta'siri tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotda yoshlarning ongini boshqarish vositalari, psixologik ta'sir usullari va dezinformatsiya strategiyalari o'rganilgan. Tadqiqot muallifi yosh avlodni axborot hujumlaridan himoya qilishda mafkuraviy immunitetning mustahkam bo'lishi muhimligini ta'kidlaydi.

Shu bilan birga, D. Chomskining "Media va manipulyatsiya" asarida[3] **axborot vositalarining jamoatchilik fikriga ta'siri** va yoshlarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish zarurati haqida fikr yuritiladi. Muallif yoshlar ongiga ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali qanday ta'sir o'tkazilishi, soxta axborotlarni tarqatish usullari va manipulyativ texnologiyalar haqida chuqur tahlil beradi.

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning axborot xurujlariga qarshi kurashdagi o'rni haqida ham ko'plab ilmiy ishlar mavjud. Xususan, M. Usmonov o'zining "Milliy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi" nomli tadqiqotida[6] oila, ta'lim va diniy-ma'rifiy omillarning yoshlar ongini himoya qilishdagi ahamiyatini tahlil qiladi. Muallif yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirishda an'anaviy qadriyatlarning roli, shaxsning mustahkam axloqiy asosga ega bo'lishi axborot xurujlariga qarshi kurashda muhim omil ekanligini ta'kidlaydi.

Media savodxonlik va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish masalalari ham ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Xususan, M. Buckingham tomonidan yozilgan "Media Literacy in the Digital Age" kitobida[2] media savodxonlikning bugungi kunda yoshlar uchun nechog'lik zarur ekanligi ta'kidlanadi. Unga ko'ra, yosh avlodni zararli axborotlardan himoya qilishning eng samarali yo'llaridan biri ularga axborotni tahlil qilish, mustaqil fikrlash va haqiqatni yolg'ondan ajratish ko'nikmalarini o'rgatishdir.

Texnologik vositalarning axborot xurujlariga qarshi kurashdagi o'rni ham adabiyotlarda keng yoritilgan. Masalan, X. Johnsonning "Cyber Security and Youth Protection" nomli tadqiqotida[5] internet xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va yoshlarni zararli kontentdan asrash bo'yicha texnologik vositalar haqida so'z yuritiladi. Ushbu tadqiqotda IT texnologiyalar, sun'iy intellekt asosida filtratsiya tizimlari, maxsus dasturlar va algoritmlar orqali yoshlarning axborot maydonini nazorat qilishning dolzarbligi ta'kidlanadi.

Yurtimizda ham bu masalaga oid bir qator tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning **ma'naviyat va mafkuraviy tahdidlarga qarshi kurashish** bo'yicha qabul qilgan farmonlari va qarorlari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan olib borilgan tadqiqotlar mazkur mavzuda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi[1]. Yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilishda **ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, media savodxonlik, tanqidiy tafakkur va texnologik vositalardan foydalanishning integratsiyalashgan metodologiyasi** samarali natija beradi. Shuningdek, milliy va xalqaro tadqiqotlarning birgalikda tahlil qilinishi bu muammoga yanada keng qamrovli yondashish imkonini yaratadi.

MUHOKAMA VA YECHIMLAR

Zamonaviy axborot makonida yashayotgan yoshlar doimiy ravishda turli ta'sirlarga duch kelmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi bilan axborot oqimi tezlashdi,

lekin bu jarayon faqat foydali emas, balki xavfli tomonlarga ham ega. Axborot xurujlari tobora murakkablashib, yosh avlodning ongiga bilvosita yoki bevosita ta'sir ko'rsatish mexanizmlarini rivojlantirmoqda. Bu esa ularni himoya qilishning samarali strategiyalarini ishlab chiqish zaruratini tug'diradi.

Yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilishning eng muhim jihatlaridan biri **axborot xavfsizligini ta'minlash**dir. Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlar aksariyat hollarda soxta ma'lumotlar, manipulyativ axborotlar yoki ekstremistik g'oyalar ta'sirida qolishi mumkin. Bu ularning dunyoqarashi, ijtimoiy hayotdagi ishtiroki va kelajakdagi qarorlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ularga axborotni tahlil qilish, ishonchli manbalarni tanlash va yolg'on axborotdan himoyalani sh bo'yicha malaka berish zarur.

Boshqa tomondan, axborot xurujlariga qarshi kurashda **ma'naviy-ma'rifiy immunitet**ning o'rni beqiyosdir. Agar yoshlar aniq qadriyatlarga ega bo'lsa, ular har qanday mafkuraviy ta'sirlarga qarshi turish imkoniyatiga ega bo'ladi. Oila, ta'lim tizimi va jamiyat ularning ma'naviy asoslarini mustahkamlashda yetakchi rol o'ynaydi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni chuqur o'rgangan yosh avlod har qanday zararli g'oyalarga qarshi turishga qodir bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan, yoshlarni ajdodlar merosi, madaniy boyliklar va axloqiy tamoyillar asosida tarbiyalash, ularning ongli qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Bugungi kunda yoshlarning axborotga bo'lgan yondashuvi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ular raqamli dunyoda yashaydi va deyarli barcha ma'lumotlarni internet orqali qabul qiladi. Shu bois, **media savodxonlik** masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Yoshlarni axborotni shubha ostida ko'rib chiqishga, uni mantiqiy tahlil qilishga va mustaqil xulosa chiqarishga o'rgatish lozim. Media savodxonlik bo'yicha ta'lim tizimida maxsus kurslar joriy etish, maktab va oliy ta'lim muassasalarida axborot xavfsizligi bo'yicha maxsus mashg'ulotlar o'tkazish – bugungi kunning zaruriyatidir.

Shuningdek, axborot xurujlariga qarshi kurashishda **texnologik himoya mexanizmlari** ham samarali vosita hisoblanadi. Yoshlarni zararli axborotdan himoya qilish uchun filtr tizimlari, xavfsizlik algoritmlari va sun'iy intellektdan foydalanish bugungi kun talabidir. Masalan, internetda noto'g'ri yoki manipulyativ axborotni aniqlash va uni blokirovka qilish, yoshlarning ma'lumotlarni ishonchli manbalardan olishiga yordam beruvchi dasturlarni ishlab chiqish zarur.

Shunday bo'lsa-da, barcha chora-tadbirlar o'zaro uyg'un holda amalga oshirilmasa, kutilgan natijaga erishish qiyin bo'ladi. **Yoshlar, ota-onalar, o'qituvchilar va davlat organlari birgalikda harakat qilishi kerak.** Jamiyatning barcha qatlamlari yoshlarning axborot xurujlariga qarshi immunitetini mustahkamlash uchun o'z hissasini qo'shishi lozim. Yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilish ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Ma'naviy va axloqiy tarbiya, media savodxonlik, tanqidiy tafakkurni rivojlantirish hamda zamonaviy texnologik vositalardan foydalanish ushbu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu masalada uzluksiz ish olib borilsa, yosh avlodning mustaqil fikrlaydigan, ongli qaror qabul qiladigan va har qanday axborot xurujlariga bardosh bera oladigan shaxs bo'lib yetishishi ta'minlanadi.

XULOSA.

Bugungi dunyo axborot urushlari, mafkuraviy ta'sir va dezinformatsiya bilan tobora murakkablashib bormoqda. Yoshlar esa ushbu axborot oqimining eng zaif qatlamidir.

Ularning ongini shakllantirish, fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va axborot xurujlaridan himoya qilish nafaqat ularning kelajagi, balki butun jamiyat barqarorligining kafolatidir. Shuning uchun bu masala nafaqat ta'lim tizimining yoki hukumatning, balki har bir ota-ona, o'qituvchi va mutaxassisning mas'uliyatli vazifasidir.

Axborot xurujlariga qarshi kurashda birdaniga barchasiga to'g'ri keladigan bitta yechim mavjud emas. Bu jarayon kompleks yondashuvni talab qiladi. Avvalo, yoshlarning **ma'naviy immuniteti** mustahkam bo'lishi lozim. Agar ular o'z milliy qadriyatlari, madaniy merosi va tarixini chuqur bilsa, har qanday g'arazli g'oyalar oldida bardoshli bo'lishadi. Ma'naviyat – bu qalqon, ularni zararli mafkuralardan asraydigan kuchli vositadir.

Shuningdek, **media savodxonlik** yoshlar uchun eng zarur kompetensiyalardan biri bo'lishi kerak. Bugungi kunda har qanday axborotga ko'zi tushgan inson uni tanqidiy fikrlash orqali tahlil qilishga o'rganishi shart. Yoshlar qaysi ma'lumot ishonchli, qaysi biri esa manipulyatsion ekanini farqlay olmasa, axborot xurujlarining qurboniga aylanishi ehtimoli ortadi. Shuning uchun ta'lim tizimiga media savodxonlik bo'yicha maxsus dasturlar kiritish, ularni yoshlar uchun zamonaviy va interaktiv usullar bilan yetkazish muhim vazifalardan biridir.

Shuningdek, texnologiyalar taraqqiy etayotgan bir paytda, **zamonaviy texnologik himoya vositalaridan** oqilona foydalanish ham zarur. Sun'iy intellekt asosida axborot filtrlash tizimlari, zararli kontentdan himoya qiluvchi algoritmlar va ijtimoiy tarmoqlarda sog'lom axborot maydonini yaratish bugungi kunda yoshlarni axborot xurujlaridan asrashning samarali usullaridan biridir. Lekin bu vositalar yoshlarning o'z tafakkurini mustaqil shakllantirish o'rnini bosmasligi kerak, balki ularga yo'l-yo'riq ko'rsatishi lozim.

Eng asosiysi, yoshlarni axborot xurujlariga qarshi immunitetli qilish – bu **kelajak uchun investitsiyadir**. Bugungi kunimiz qanchalik axborot tahdidlariga to'la bo'lmasin, agar biz yoshlarimizni to'g'ri tarbiyalasak, ularni haqiqatni yolg'ondan ajrata olishga o'rgatsak, kelajak avlodlar yanada mustahkam, mustaqil fikrlaydigan, mafkuraviy ta'sirlarga bardosh bera oladigan bo'lib yetishadi.

Demak, yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilish – bu kelajak avlodga ishonchli poydevor yaratish demakdir. Bu mas'uliyat har birimizga yuklangan. Agar biz bugun o'z farzandlarimizni, talabalarimizni va jamiyatimiz yoshlarini axborot maydonida mustahkam va ongli shaxslar sifatida tarbiyalay olsak, kelajakda axborot urushlariga qarshi tura oladigan, mustaqil qaror qabul qiladigan, vatanparvar va ilmiy yoshlar yetishib chiqishiga guvoh bo'lamiz. Shu sababli, bu masalaga befarq bo'lish mumkin emas – bugungi mehnatimiz kelajakni belgilaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev, Sh. M. (2017). Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent: O'zbekiston.
2. Buckingham, D. (2019). Media Literacy in the Digital Age. Routledge.
3. Chomsky, N. (2020). Media va manipulyatsiya: Axborot vositalari va jamoatchilik fikri. Cambridge University Press.
4. Gobanov, P. (2018). Axborot urushlari va mafkuraviy tahdidlar. Moscow State University Press.
5. Johnson, H. (2022). Cyber Security and Youth Protection: Digital Strategies Against Information Attacks. Springer.

6. Usmonov, M. (2021). Milliy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi: Mafkuraviy immunitetni shakllantirish yo'llari. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Ismailov T. The fort that speaks from the past //Current approaches and new research in modern sciences. – 2024. – T. 3. – №. 2. – C. 208-212.

